

Projecte per a la realització d'un diccionari-vocabulari de la sabata

La sabata ha estat un producte molt important per Inca. A mitjan segle XV a Inca ja hi havia un col·legi de sabaters segregat del de Ciutat. Tenien per patró sant Marc evangelista, a qui dedicaren i construïren una capella al convent de Sant Francesc. També dedicaven festes a sant Macià i a sant Llorenç. La missa primera que es deia tots els diumenges a la dita església de Sant Francesc donava l'estipendi a la Confraria de Sabaters de la vila d'Inca.

No era difícil la separació del gremi propi del de Ciutat, sobretot en aquells pobles on el nombre de persones que exercien l'ofici era molt nombrós. Això ens dóna idea de la importància que tenia aquest col·lectiu a Inca, ja que l'any 1458 hi ha unes ordinacions del gremi de sabaters d'Inca,¹ signe evident que el lloctinent general del Regne havia donat un decret de segregació. A més d'aquestes ordenances de 1458, en trobam unes altres de 1697.²

La nostra ciutat durant segles ha estat pionera en la confecció d'aquest element tan important dins la vestimenta de cada poble.

Sabaters n'hi havia a tots o quasi tots els pobles, però no amb la quantitat i importància que tenen els de la nostra ciutat. El gremi de sabaters, com ja he dit,

---

1. Vegeu a Antoni Pons: Ordinacions gremials.
2. Arxiu del Regne de Mallorca.

tenia capella, la de sant Marc, a Sant Francesc. Era un gremi impulsor i col·laborador de moltes realitzacions a Inca. La torre d'Inca fou pagada pels gremis com també el retaule de la capella de Sant Pere que es troba a la seva capella de Santa Maria la Major, entre d'altres coses.

El gremi té els precedents a Grècia i a Roma. A Grècia en temps de Soló, estadista atenenc (640-558 a.C.) hi havia societats de treballadors anomenades en grec *etaipian*.³ A Roma, els pocs treballadors lliures (*liberti, tenuiores*) -o sigui que no eren esclaus- que hi havia constituïen, també, *collegia artificum vel opificum*, coneixem els *collegia* d'encunyadors de monedes (*monetarii*), de fabricants de metalls (metallarii), de fabricants de ballestes (*balistarii*), de tintorers (*baphii*), d'espasers (*spatarii*), de fabricants d'escuts (*scutarii*) i molts altres que no citam per no fer la llista massa llarga. En els primers segles de l'edat mitjana, apareixen en els pobles del nord d'Europa noves associacions professionals anomenades *guildas*, que eren institucions corporatives pròpiament dites, filles ja de l'esperit cristià d'associacions.

El sabater feia feina a ca seva amb unes eines manuals, una gran diversitat d'eines, l'ús de les quals s'ha anat perdent amb la industrialització i han donat pas a la maquinària.

La nostra ciutat està compromesa en la realització d'un museu que, a més de ser testimoni d'una història secular, ha de mostrar a les noves generacions les eines que usaven els nostres padrins i com durant segles i segles es dedicaren al noble ofici de sabater.

Moltes seran les eines que s'exposaran i que no basta veure-les, val la pena saber per a què servien i el seu nom. Per al museu serà necessari conèixer el vocabulari que empraven; per això creim que és necessària la confecció d'aquest vocabulari, que en part ja és dins els diccionaris, sobretot en el d'Alcover-Moll, però es troba dispers i mesclat amb els altres vocables. Redactar un diccionari-vocabulari pot facilitar més el coneixement directe de les eines, d'altres objectes i paraules relacionades amb la sabata.

Hem de ser conscients que aquesta tasca, tal vegada molt ambiciosa, no pot ser obra d'una sola persona, per aquest motiu ja des d'ara deman la col·laboració d'aquelles persones que tenguin algun coneixement en la matèria.

ITINERARI A SEGUIR

- Fer una llista de gent que tenguí a casa seva eines antigues o modernes.
- Visitar aquestes.
- Fotografiar les eines.
- Entrevistar antics sabaters per tal que vagin identificant les eines i expliquin per a què servien cada una d'elles i el seu nom.
- Cercar bibliografia
- Fer un buidat dels diccionaris i dels altres llibres trobats.
- Redactar una fitxa de cada eina.
- Redactar el diccionari-vocabulari.

---

3. Digesto XXII, 47.

FITXA

Fotografia
Nom
Descripció
Propietari
Nom de l'informador
Bibliografia

MODEL DE FITXA

Foto
Bigalot
Tros de fusta gruixat sobre el qual, a cops de martell, es va donant forma a la plantilla.
Família...
XXX
Diccionari...

APROXIMACIÓ A UN DICCIONARI/VOCABULARI DE SABATER

(a manera de mostra)

Betum: m. Pasta feta amb diferents ingredients usada per donar color i fer il·lustrós el calçat.

Bigalot: m. Tros de fusta gruixat sobre el qual, a cops de martell, es va donant forma a la plantilla.

Bota/botes: f. Calçat de cuir o altra matèria que cobreix el peu i una part de la cama.

Brunyidor: m. Eina o estri emprat per donar llustre a la pell o al cuir.

Caixó: m. Tauleta amb distints compartiments per posar-hi les tatxes i les eines.

Calatraví: m. Adobador de cuirs i pells

Cambrillo: m. Ferro que es posa del tacó a mitjan sola per donar consistència a la sabata, sobretot a les de tacó alt.

Civilets: m. Tatxes primes per posar a les sabates.

Cordó/Cordons: m. Cordellina que s'usa per fermar la sabata per tal que aquesta s'ajusti més al peu.

Cosir: v. tr. Unir dues o més peces de cuir amb punts fets amb fil, cordill o altres filaments passats mitjançant una agulla o un punxó.

Cerol: m. Mescla de cera i pega que usen els sabaters per untar el fil per tal que passi més llis.

Cutxilla: f. Peça de metall que a l'extrem té una part fina per tallar la pell o la sola.

Didal: m. Tros de pell en forma de canó que es posa al dit el sabater com a protecció.

Empena: f. La pell de davant de la sabata.

Estirapeu: vegeu tirapeu.

Fil: m. Cos de forma capil·lar, molt prim, flexible, de llargària indefinida fet de determinades matèries.

Forma: f. Motlle de fusta que té la figura i les dimensions de la sabata on es col·loca a sobre la pell i la sola per donar l'aparença de la sabata.

Lena: f. Agulla gruixuda amb un mànec de fusta que té el cos vora la punta per cosir la sola a la pell

Màquina: f. Conjunt de mecanismes amb moviments coordinats, capaç de transformar energia en treball útil, especialment en operacions d'un procés de producció. Hi ha màquines per a cada funció

Martell: m. Eina que consisteix en una cabota de ferro fixada formant creu a un mànec de fusta que el travessa per un ull i serveix per a clavar claus.

Mestre: m. El qui dirigeix la feina d'un taller i alhora ensenya l'ofici

Mosso: m. El qui, a les ordres d'un mestre, aprèn l'ofici de sabater

Plantilla: f. Soleta prima que es posa a la sabata

Patró/patrons: m. Model de paper o cartró, segons el qual es talla les distintes peces que formen la sabata.

Patronista: m. El qui fa patrons.

Peu de cabra: m. Estri acabat amb dues puntes per llevar tatxes.

Peu de ferro: m. Peça de ferro que acaba en forma de peu, clavada a un piló de fusta que serveix per subjectar la sabata.

Punter: m. Eina de sabater per prendre mides.

Raspa: f. Espècie de llima per allisar les soles.

Sabata/sabates: f. Calçat que no passa del turmell més o menys escotat a l'empenya, amb sola cuir o de goma i la resta de pell, de feltre...

Sabater/a: m. f. Persona que treballa a l'ofici de fer sabates.

Sabateria: f. Botiga on es venen sabates.

Sabatilla/sabatilles: f. Calçat lleuger de roba, de goma, etc., i sola molt prima que se sol portar per casa. 2. Calçat lleuger, de sola flexible i antilliscant, utilitzat pels esportistes.

Sabateta/sabatetes: f. Sabata petita.

Sivella: f. Peça de metall consistent en un marc travessat per un eix proveït d'una o més pues fixat a l'orella d'una sabata.

Sola/Soles: f. Part del calçat que correspon a la planta del peu.

Taconer: m. Persona que adoba sabates.

Tacó/tacons: m. Taló d'un calçat.

Tallador/a: m. f. El qui prepara les distintes peces, segons els patrons, que formen el calçat.

Tarugo: m. Peça de fusta o plàstic per fer el tacó.

Tatxa/tatxes: m. Clau curt amb la cabota grossa i plana.

Tenalla/tenalles: f. Instrument que serveix per agafar fortament alguna cosa, arrencar-la, tallar-la, etc., que consisteix en dos alçaprens de metall encreuats que poden girar al voltant d'un eix comú situat en llur punt d'encreuament.

Tinta: f. Líquid que s'empra per tenyir la pell per fer la sabata.

Tirapeu: m. Corretja amb què el sabater subjecta la sabata al genoll per cosir-la.

Ullet/ullets: m. Foradet rodó ordinàriament reforçat per un anellet de metall per a passar-hi el cordó.

Xaire: m. Peça per esmolar les cutxilles. Pot ser de pedra o de pasta.

Xancleta/xancletes: f. Sabata lleugera, sense taló o que es porta a retaló.

Xarol: m. 1. Vernís molt llustrós i permanent que s'adhereix perfectament a la superfície dels cossos al qual s'aplica, especialment quan són de pell. 2. Cuir a una de les cares del qual s'ha aplicat aquest vernís, que li dóna un aspecte llis i molt brillant.

Xinel·la/xinel·les: f. Sabatilla lleugera, de sola prima, sense taló, que s'usa ordinàriament per estar per casa.

Xoquí/xoquins: m. Xancleta.